

TENSİKAT-I MÜLKİYYE: İZMİT VE GELİBOLU UYGULAMASI

Ayla EFE*

ÖZET

Tensikat-ı mülkiyye; Osmanlı Devleti'nin ülkenin zenginleşmesi halkın refah seviyesinin yükseltilmesi adına uygulamaya koymak istediği programın adıdır. Ekonomik gelişmeyi engelleyen sorunların tespit edilip çözümlenmesi yanında, düzenleyici ve teşvik edici tedbirleri de kapsar. Bu amaçla 1845 yılı içinde, merkezi ve mahalli düzeyde inceleme çalışmalarına başlanır. Ne var ki, bütçe koşulları ciddi araştırma sonuçları ile ortaya çıkarılan ve ekonomik sosyal gelişmeyi sağlayacak bu tedbirlerin aynı anda alınmasını engeller. Bu nedenle Tensikat-ı mülkiyye programı, 1846 yılı içinde, İzmit ve Gelibolu sancaklarında uygulanır. Bu çalışma; Tensikat-ı mülkiyye programının "pilot bölge" olarak nitelenen İzmit ve Gelibolu sancaklarındaki, bu ilk uygulama biçimini yansıtmaya amacındadır.

Anahtar Kelimeler

Kalkınma Planı, Temettuat Sayımları, İmar Meclisleri, İzmit, Gelibolu, Vergi, Pilot Uygulama

Kalkınma, bir ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasal alanda arzu edilen değişim ve gelişimini kapsayan bir kavram olduğu gibi aynı zamanda belirlenen hedefe ulaşma çabasını içeren bir süreçtir. Batı dünyasında 14. yüzyılın başlarından 17. yüzyılın sonlarına kadar süren birbiri ile doğrudan veya dolaylı ilişki içinde bulunan, sosyal, iktisadi ve zihni değişimlerin etkileşimi sonucu, iktisadi açıdan büyümüş, kalkınmış, sanayileşmiş sınıflarla tanımladığımız ülkeler, ortaya çıkmıştır. Buna karşın Osmanlı Devleti de, tam bir rastlantı ile 400 yıla yakın bir zaman dilimini kapsayan bu süre boyunca, sürekli büyüyen, genişleyen ve güçlenen bir yapı özelliği taşımıştır. Batının siyasi ve askeri üstünlükleri ile karşılaştığında, değerlendirmeyi Batının üstünlüğünden çok, kendi kusurlarına ve eksiklikle-

---

* Yard. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.
aeefe@anadolu.edu.tr

rine vermiştir. Dolayısıyla 16. yüzyıldan 18. yüzyılın sonuna kadar teşebbüs edilen ıslahat projelerinin hepsinde referansın, üstünlüğü kanıtlanmış kendi parlak geçmişleri olması bu anlayışın bir sonucu olmuştur¹. 19. yüzyıla kadar da bu anlayış hemen hemen hiç değişmemiştir.

19. yüzyıla gelindiğinde ise; Batının Batı olarak yükselmesini sağlayan toplumsal ve ekonomik dinamiklerden çok farklı bir devlet ve toplum yapısına sahip olan Osmanlı Devleti, içte ve dışta önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı yöneticileri, Sanayi Devriminin yol açtığı teknik ilerlemeler sonucunda, Batının iktisadi yayılmasının ne gibi gelişmelere yol açabileceğini kestiremeseler de, özellikle 1798 yılında Napolyon'un Mısır'ı işgaliyle, Batının askeri ilerlemelerinin ne anlama gelebileceğini açık bir şekilde anlamışlardır. Yine Rusya'nın uzun süredir izlediği güneye doğru yayılma politikası, Osmanlı yöneticilerinde kaygı uyandırmaya devam etmiştir². Öte yandan Balkan eyaletlerinde milliyetçiliğin etkisi ile başlayan ayrılıkçı hareketler ve Mehmet Ali Paşa'nın Kütahya ve Nizip'te Osmanlı ordularını yenmesiyle devam eden süreç, devletin toprak bütünlüğü konusunda endişelere yol açmıştır. Dolayısıyla iktisadi açıdan büyüyen sanayileşen Batının karşısında, artık merkezi gücü zayıflayan, kendi iç meselelerini Avrupa'nın gündemine taşıyan bir Osmanlı Devleti vardır.

Bu nedenle 1839 yılının 3 Kasımında Tanzimat'ın ilanında; devletin kuvvetlenmesi, memleketin kalkınması ve huzurun yerleştirilmesi beklentisi hâkimdir. Tanzimat bürokratları tarafından "*imar-ı mülk ve tebaa*" olarak da ifade edebilen bu anlayış, eğitimden sanayiye kadar çağın getirdiği atılımların yapılmasını, bir zorunluluk olarak ortaya çıkarmıştır³. Keza

¹ Mehmet Genç, "Kalkınma Meselemize Tarihi Bir Yaklaşım" *Devlet ve Ekonomi*, İstanbul 2000, s. 334-337.

² Şevket Pamuk, *100 Soruda, Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İstanbul 1993, s. 158-159.

³ Bilhassa Tanzimat'ın mimarı Mustafa Reşit Paşaya göre "...asıl önemli olan, Mehmet Ali'nin yaratmış olduğu tehlike değildir. Düvel-i muazzama'nın müzaharetiyle Mehmet Ali daima bir tehlike olmaktan çıkarılabılırdi. Asıl mühim olan, Osmanlı İmparatorluğunun her gün kuvvetini kaybetmesiydi ve asıl mesele bu inkırazı durdurmaktır." (Şerif Mardin "Tanzimat Fermanı'nın Manası Yeni Bir İzah Denemesi" *Tanzimat, Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, ed. Halil İncalcık, Mehmet Seyitdanlıoğlu, Ankara 2006, s. 111. Aynı düşüncüyü Tanzimat'ın hazırlayıcıları arasında gösterilen Sadık Rifat Paşa, Mustafa Sami Paşa ve Tunuslu Hayrettin Paşa

devlet organlarının karar ve uygulamalarına da açık bir şekilde yansıyan bu anlayışın, ilk önemli ürünü; 1843 yılında Meclis-i Vâlâ' da hazırlanan, daha sonra Meclis-i Ziraat'ta görüşülen program olmuştur. Fakat vergi adaletinin sağlanması, okuma-yazma seferberliğinin ilan edilmesi, yol ve nehirlerin ulaşımaya elverişli hale getirilmesi, tarım ve tarım dışı kredi ilişkilerinin düzenlenmesi gibi düzenlemeler içeren bu program uygulanmamıştır⁴.

Bu ilk girişimden olumlu sonuç alınmamış olsa bile, devletin güçlenmesi ve halkın refah seviyesinin artırılması çalışmalarının 1845 yılından itibaren Tensikat-ı mülkiyye adı ile yürütülmeye başlandığını görürüz⁵. Üstelik bu kez daha planlı ve çok yönlü hareket edildiği görülmektedir. Çünkü Tensikat-ı mülkiyye programı; başlıca dört unsurun gerçekleştirilmesini ihtiva etmekle birlikte aynı zamanda ön hazırlık niteliğinde inceleme ve denetleme çalışmalarını kapsadığı görülmektedir⁶. Programın

---

gibi bürokratlarda da görmek mümkündür. Özellikle Sadık Rıfat Paşa'ya göre; "bir devletin kudret ve mekneti mutasarrıf olduğu arazinin vüsati ile kıyas olunmayıp, memleketin mamuriyeti ve teb'ayyı mevcudesinin kesret-i vüfreti ve hazinesinin serveti ile i'tibar olunur." (Necdet Kurdakul, *Tanzimat Dönemi Basınında Sosyo-Ekonomik Fikir Hareketleri*, Ankara 1997, s. 40-55 ve s. 56-59).

⁴ Programın uygulanamama nedeni, vilayetlerin çoğunun ticari, zirai ve sınaî gelişme sağlanabilmesi için alınabilecek tedbirlere ait gerekli raporları göndermemeleridir (Tevfik Güran "Tanzimat Döneminde Tarım Politikası 1839-1876", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi 1071-1920*, Ankara 1980, s. 273).

⁵ Tensikat-ı mülkiyye'nin kelime anlamı, mülki düzenlemeler, ıslahatlar demektir. Bununla beraber, Tensikat-ı mülkiyye programı ile kast edilen, kelime anlamı değil; eğitimden vergi düzenlemelerine, imar faaliyetlerinden mülki düzenlemelere kadar çok daha kapsamlı, ayrıntılı düzenlemelerdir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA], İrade Mesail-i Mühimme [İ.MSM], nr.78).

⁶ Tensikat-ı mülkiyye programının dayandığı hususlar Ekim 1845 tarihli BOA, İ.MSM, nr.78 de kayıtlı belgeye dayanılarak çıkarılmıştır. Bununla birlikte Tanzimat'ın hazırlayıcılarından birisi olarak bilinen Mehmet Sadık Rıfat Paşa'nın kalkınma söylemi ile bu dört unsur paralelinde hedeflenen kalkınma düşüncesinin örtüşüğünü söylememiz gerekmektedir. Ancak Sadık Rıfat Paşa Osmanlı ülkesinin kalkındırılması için gereken hususları üç nokta üzerinde toplamıştır. Birincisi, tarım ve ticaretin geliştirilmesi için mutlaka kara ve su yollarının yapılması, ikincisi; tarım ve ticaretin artırılması için köylüye tarım kredisi sağlanması, üçüncüsü; gerek halkın sosyal adaletini temin, gerekse varidatının istikrar dâhilinde sağlanabilmesi için, maliye ve vergi işlerinin hak ve adalete uygun bir şekilde tanzim edilmesidir. Fakat Paşaya göre, bu üç koşulun yerine getirilmesi devlet memurlarının aracılığı ile olacağından, memur sınıfının ıslahı da öncelikle yapılması gereken unsurlardandır

ilk unsuru ve esası; vergi sisteminin iyileştirilmesidir. Bunla birlikte bu ilkenin ön koşulu, temettüat sayımlarının sonuçlarının alınmasıdır⁷. İkinci unsur, yol ve nehirlerin ulaşımına elverişli hale getirilmesi ve halka kredi verilmesi gibi maddeleri kapsayan ma'muriyet-i mülkiye konusudur. Programda bu amaçla taşra temsilcilerinin İstanbul'a davet edildiği⁸ ve İmar Meclisleri'nin kurulduğu ifade edilmiştir⁹. Üçüncü unsur; Meclis-i Maarif-i Muvakkat'ın yanında Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin kurulması ve ülke genelinde ilk ve orta öğretim kurumlarının yaygınlaştırılması ile bir darülfünununun açılmasıdır. Dördüncü ve son unsur; doğrudan mülki yapıda hedeflenen düzenlemelerle ilgilidir. Özellikle de memurlarının görev ve yetkilerini tanımlayan yeni kanunların hazırlanması bu madde genelinde vurgulanan esas husus olmuştur. Dolayısıyla 1845 yılı içinde, bir biri ardına uygulamaya giren ama aralarındaki bağlantı konusunda, bugüne değin pek de, araştırma yapılmayan taşra temsilcilerinin İstanbul'a daveti, temettüat sayımlarına başlanması, İmar Meclisleri ve Meclis-i

---

(Kurdakul, *a.g.e.*, s. 69). Tensikat-ı mülkiye konusunda ilk verileri ortaya çıkaran Tefvik Güran'da Tensikat-ı mülkiye'nin üç unsuru ihtiva ettiğine işaret etmiştir. Bunlar, tarımsal ve ticari gelişme için gerekli yolların yapımı ve nehirlerin ulaşımına elverişli hale getirilmesi gibi altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi, halka tarım ve ticaretlerini geliştirmeleri için kredi verilmesi ve vergi yükünün dağılımının adilleştirilmesidir (Güran, *a.g.m.*, s. 273). Fakat bu üç unsurun daha çok, Tensikat-ı mülkiye'nin İzmit ve Gelibolu uygulaması ile ilgili olduğu görülmektedir.

⁷ Temettüat sayımları, 1845 yılında kazanca göre vergilendirmeyi gerçekleştirme amacıyla dâhil-i Tanzimat olan mahallerde yapılmıştır. Mahalle ve köy ölçeğinde hazırlanan Temettüat Defterlerinin sayım, kayıt ve yazım koşullarının nasıl, kimler tarafından yapılacağına dair ayrıntılı talimatlar hazırlanmıştır (BOA, İ.MSM, nr. 65, BOA, Sadaret Mektubi Kalemi [A.MKT], 27/35).

⁸ Taşra temsilcilerinin İstanbul'a daveti konusunda bilgi için bkz. Metin Ünver, "Tanzimat Taşrasının İstanbul Buluşması: İmar Meclislerinin Kurulma Süreci" *Eskiçağdan Günümüze Yönetim Anlayışı ve Kurumlar*, ed. Feridun Emecen, İstanbul 2009, s. 119–161.

⁹ İmar Meclisleri ise; yine 1845 yılında 5'i Anadolu ve 5'i Rumeli'de olmak üzere 10 ayrı bölgede kurulmuştur. Üç kişilik heyetten kurulu olan meclislerin, ekonomik, sosyal, kültürel vb. alanlara dair çok ayrıntılı tasarlanmış görevleri vardır (BOA, İ.MSM, nr. 45 ve nr. 58). İmar Meclisleriyle ilgili bkz. Musa Çadırıcı *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991, s. 201 ve Mehmet Seyitdanlıoğlu "Tanzimat Döneminde İmar Meclisleri" *Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi*, S.3, Ankara 1992, s. 323–333. Ayrıca İmar Meclislerinin çalışma programları, çalışma biçimleri ve hazırladıkları raporlara ait bir örnek için bkz. Ayla Efe, "İmar Meclisi Raporuna Göre: Niş Bölgesi" *Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu*, 11–13 Mayıs 2005, Eskişehir s. 261–268.

Maarif-i Muvakkat'ın kurulması gibi girişimlerin, aslında Tensikat-ı mülkiyye programının ön hazırlıkları oldukları anlaşılıyor.

Ne var ki Tensikat-ı mülkiyye programında, bütün unsurların sermayeye bağlı olarak yapılabileceği göz ardı edilmemiştir¹⁰. Zira Tanzimat'ın ilk yılından itibaren, kamu giderlerinin arttığı, hazine gelirlerinin tahsilinde yaşanan gecikmelerden kaynaklanan mali darboğazın yaşandığı bir devrede; İmar Meclislerinin tahmini hesaplamalarına göre, yalnızca yol yapımı ile nehirlerin ulaşımaya elverişli hale getirilmesi ve halkın kredi taleplerinin karşılanması için gerekli olan sermaye miktarı; 54.061 kese 157,5 para/ 27.030.500 kuruş olarak hesaplanmıştır¹¹. Dolayısıyla tarımsal üretimi artırmadan, altyapıyı kurmaya, adil bir vergi düzenini sağlamadan, eğitim faaliyetlerini bir çatı altında düzenlemeye kadar kapsamlı ve ayrıntılı tasarlanan Tensikat-ı mülkiyye programının maliyetini karşılayabilmek, devletin içinde bulunduğu mali durum nedeniyle, o günkü bütçe koşullarının oldukça ötesindedir¹².

Bu nedenle Tensikat-ı mülkiyye programı kademeli bir biçimde ve sınırlı bir bölgede uygulanır. Öncelik vergi yükünün ve dağılımının adil bir düzene kavuşturulmasına ve tarım ve ticaretin geliştirilmesine verilerek, İstanbul'a yakın olmaları nedeniyle İzmit ve Gelibolu sancakları pilot bölge seçilir. Programın yürütülmesi için de Tensikat-ı Mülkiyye Nazırlığı kurulur¹³. Programın yaygınlaştırılıp yaygınlaştırılmayacağına ise, bu pilot uygulamanın sonuçlarına göre karar verilmesi planlanır.

¹⁰ Mehmet Genç, topun barutu misali, sermaye birikiminin iktisadi büyüme için vazgeçilmez bir şart olduğunu fakat aynı zamanda içtimai bakımdan da bir sonuç olduğuna dikkati çeker. Üstelik yalnızca gelir ve tasarrufla alakalı kalmayan karmaşık bir sonuç olduğunu işaret eder. Dolayısıyla iktisadi büyüme ile sermaye birikimi arasındaki ilişki bir totolojidir (Genç, *a.g.m.*, s. 338).

¹¹ BOA, İ.MSM, nr. 129.

¹² Güran, *a.g.m.*, s. 276.

¹³ BOA, İ.MSM, nr. 78. Tensikat-ı mülkiyye numune seçilen Gelibolu sancağı Kaptan Paşa'nın İzmit sancağı ise Serasker Paşa'nın nezaretindedir. Ancak Tensikat-ı mülkiyye işinin önemi, Kaptan Paşa'nın işlerinin yoğunluğu ve İzmit'in sadece kaymakama bırakılmayacak kadar önemli olması nedeniyle, Tensikat-ı mülkiyye Nazırlığı oluşturulmuştur. Yalnız iki sancağında kaymakamlık idareleri korunmuştur. Hüseyin Paşa'ya bir nevi eşgüdüm sağlama görevi verilmiştir. Nitekim Hüseyin Paşa, İstanbul'da ikamet edecek, gerektiği zaman iki sancağa denetimlerde bulunacaktır. Paşaya maaş tahsisi yapılmamıştır. Sadece memuriyetin gerektirdiği harcamaları karşılamak üzere 30 bin kuruş tahsisatta bulunulmuştur. Fakat isterse bu iki sancağın ihtisap rüsumatı kendisine ihale edilebilecektir (BOA, İ.MSM, nr. 2377).

Çalışmamız, İzmit ve Gelibolu sancaklarında Tensikat-ı mülkiyye uygulamasıyla ilgilidir. Amacımız; pilot bölgede temettüat sayımları ve imar meclisleri raporları gibi planlı araştırma sonuçları temel ölçüt kabul edilerek, düzenleyici ve teşvik edici politikaların (halka kredi verilmesi, alt yapı hizmetlerinin yapılması ve verginin düzenlenmesi) nasıl uygulandığını veya niçin uygulanamadığını ortaya koymaktır.

I. Tensikat-ı mülkiyye'nin İzmit ve Gelibolu'da Uygulanması

Ekonomik büyüme ve kalkınma için, ülkenin mevcut kaynak ve imkânlarının en rasyonel ve verimli şekilde kullanılması gerekir. Pilot bölgede Tensikat-ı mülkiyye programını uygulaması da aslında bu anlayışın bir örneğidir. Çünkü mevcut ekonomik imkânlar dâhil-i Tanzimat kapsamındaki bölgelerde, bu programı uygulama şansı vermeyince¹⁴, uygulamaya İzmit ve Gelibolu'da başlanır. 1846 yılında başlanan uygulamanın hedefi de, halka tarım ve ticaretlerini geliştirmek için kredi verilmesi, ticaretin gelişmesini sağlamak üzere yol, köprü tamiri ve nehirlerin ulaşıma elverişli hale getirilmesi ile vergi dağılımının adilleştirilmesinin sağlanması şeklinde belirlenir¹⁵.

1-Halka Kredi Verilmesi: Tanzimat öncesinde sınırlı olmakla birlikte halka kredi verilmeye başlanmıştır. Fakat ödenen bu krediler genellikle kuraklık, göç vb. doğal afetler nedeniyle verilmiştir. Aynı amaçla 1843–1846 yılları arasında da toplam 12,5 milyon kuruş kredi

¹⁴ Dâhil-i Tanzimat veya dâhil-i daire-i Tanzimat tabirleri ile Tanzimat'ın uygulandığı bölgeler(sancak ve eyaletler) anlatılmak istenmektedir. Keza 1840 yılında ilk defa Tanzimat'ın uygulanması Anadolu, Rumeli ve Adalarda başlatılmıştır. Bosna Arnavutluk, Trabzon, Erzurum, Bağdat gibi yerler bu uygulamaya dâhil edilmemiştir. Ancak 1845 yılından itibaren Tanzimat'ın uygulandığı sancak ve eyaletlere yenileri eklenmeye başlamıştır. Örneğin Erzurum, Diyarbakır 1845 yılı Mart ayından itibaren uygulamaya dâhil olmuştur. Ancak Erzurum'da ki uygulama Meclis-i Vâlâ kararı ile 1847 yılına kadar ertelenmiştir. Trabzon ise; 1841 yılında, Bağdat 1845 yılı içinde dâhil-i daire-i Tanzimat'a katılmıştır (Musa Çadırcı, "Tanzimat'ın Uygulanmasında Karşılaşılan Güçlükler 1840–1856" *Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri, Bildiriler*, Ankara 1985, s. 99-104) Tanzimat'ın Bağdat'ta uygulanması için bkz. Ebubekir Ceylan, *Ottoman Centralization and Modernization in The Province of Baghdad 1831–1872*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2006.

¹⁵ BOA, İ.MSM, nr. 129.

ödenmiştir¹⁶. Tensikat-ı mülkiyye programı çerçevesinde halka kredi verilmesi ise; iki amaca yönelik olmuştur. Bunlardan birincisi; tarımsal üretimi artırmak ve ticareti geliştirmektir. İkincisi; Tanzimat bürokratlarının halka kredi verilmesini bir zorunluluk olarak görmeleridir. Çünkü ekonomik kalkınma için öncelikle üretimin sürdürülebilir olması şarttı. Hâlbuki halk borç kısıkağı içindedir. Özellikle de köylü; tefeci, tüccar, mültezim, sarraf vb. gruplardan çeşitli vesilelerle aldığı borç yüzünden, tasarrufunda bulunan toprağı terk etme riski ile karşı karşıyadır. Hatta bu durum sosyo-ekonomik yapıyı değıştiren bir nitelik kazanmıştır¹⁷. Özellikle selem adı verilen borçlanma yönteminde, tüccarlar köylüye hasat sonunda elde edeceği ürünü, piyasa fiyatının altında bir fiyatla, kendisine satması karşılığında borç veriyorlardı. Bu, bir bakıma ürünün tarlada satılması demektir. Ayrıca üretici, eğer aldığı kredi karşılığında yeterli ürünü teslim edemezse, faiz ödemek zorunda kalıyordu. Bu durumun farkında olan devlet; İmar Meclisleri aracılığı ile hem selem yoluyla borçlanma ilişkilerinin keyfiyeti hakkında bilgilere ulaşmayı planlamıştır. Hem de araştırma bölgeleri içindeki kredi ihtiyacının miktarının tespit edilmesini istemiştir.¹⁸

İmar Meclisleri Raporlarında ise, pilot bölgenin toplam kredi talebinin 7–8 bin keseğe ulaşacağı öngörülmüştür. Devletin içinde bulunduğu mali durum nedeniyle, 6 Şubat 1846 tarihinde kredinin, pilot bölgenin yalnızca İzmit sancağında ve sadece ziraat kredisi talep edenlere verilmesi

¹⁶ BOA, İ.MSM, nr. 602. Tefik Güran, 1843–46 yılları arasında halka ödenen kredinin finansmanının önemli bir bölümünün daha önce piyasaya sürülmüş olan evrak-ı nakdiyye için yıllık faiz paylarının 8 yılda ödenmesi kararlaştırılmışken, 1843 yılında bu sürenin 10 yıla çıkarılmasıyla yıllık faiz ödemelerinde meydana gelen farkın karşılığı olarak yeniden piyasaya sürülecek evrak-ı nakdiyyeden sağlandığını bildirmektedir (*a.g.m.*, s. 275).

¹⁷ Küçük köylüyü borçlanmaya iten nedenlerin başında, zirai üretimin hava şartlarına bağlı olması, kitle halinde hayvan ölümlerine neden olan salgın hastalıklar ile vergi ve vergileme usulü gelmektedir. Köylü bu sebeplerden ortaya çıkan sermaye ihtiyacını resmi kredi piyasasının gelişmemiş olması nedeniyle özel kredi piyasası olarak nitelen tefeci ve tüccar kesimlerinden sağlamaktadır. Özellikle köylünün ürettiğı tarımsal ürünü iç ve dış pazarlara ulaştıran tüccarlara köylülerin borçlanması sosyo-ekonomik yapının değışimine etki yapmaya başlamıştır (Güran, *a.g.m.*, s. 132–138). Ayrıca kırsal borçluluk ilişkisinin incelendiğı bir başka çalışma için bkz. E. Atilla Aytakin “XIX Yüzyılda İki Batı Anadolu Kazasında Kırsal Borçluluk” *Kebikeç*, S. 23, Ankara 2007.

¹⁸ BOA, İ.MSM, nr. 58.

kararı alınmıştır.¹⁹ Bu kararın gerekçesi ise; İzmit'te ziraat kredisi talebinin araç-gereç, hayvan satın alınması ve tohumluk ihtiyacı ile birlikte 3.670 kese olarak tespit edildiği ve bu miktarın 500 kesesinin zaten tohum akçesi olarak, önceden ödendiği gösterilmiştir. Fakat Ziraat müdürleri, köy muhtarları ve kaza müdürlerinin, ziraat kredisi talebinde bulunanları bir kez daha tespit edip, kaza meclisinde düzenlenecek defterlere kaydetmeleri kuralı getirilmiştir. Üstelik kefil gösterilmeden, kredi verilemeyeceği gibi, köy muhtarları ve bölge meclisinin, kredi verilecek kişilere kefil olmaları da şart koşulmuştur. Zira bu koşulların sağlandığına kanaat getirilirse ancak, aylık 5 kuruş faizle ve yetiştirdikleri ürünün hasat zamanında ödenmesi koşuluyla, mal sandığından kredi verilmesine izin verilmiştir. Ayrıca bu kredi tohum, hayvan satın alma, bağ-bahçe ziraatını geliştirme gayesi ile verileceğinden, farklı yerlerde kullanıp kullanmadığının da kontrolü istenmiştir. Yine, geri ödemelerin zamanında ödenip ödenmediğinin yerel meclisler tarafından takip edilmesi beklenmiştir.²⁰

Yeni düzenlemeler sonrasında İzmit sancağına verilen tarımsal kredinin miktarı nedir diye baktığımızda; İzmit sancağının Geyve, Taraklı ve Akhisar kazalarına 497 kese (248.500 kuruş) kredinin, aylık 5 kuruş faiz ve kavi kefil ve senet karşılığında 8 Ekim 1846 tarihinde ödendiğini görürüz.²¹ Bu da, ilk talep edilen kredinin yalnızca % 13,5'i o günkü bütçe

¹⁹ Pilot bölgenin diğer sancağı olan Gelibolu'da ise; Edirne İmar Meclisi tarafından hazırlanan rapora göre, talep edilen kredi miktarı 1890 kese akçedir. Ancak belirlenen bu miktardan olası düşüş beklentisi nedeniyle, kredi talebinde bulunanların, yeniden tespit edilmesi kuralı getirilmiştir (BOA, İ.MSM, nr. 2376. ve nr. 89, lef 18). Fakat Gelibolu'da, yeniden belirlenen bu kredinin ödendiğine dair bir veriye ulaşılamamıştır. Fakat pilot bölgenin dışında kredi talebinde bulunan diğer sancak ve kazaların da kredi talebinin bir kez daha araştırılmasının istendiğini biliyoruz. Zira mahallinden yapılacak yeni inceleme sonrasında kredi talebinin 5-6 bin keseye düşmesinin beklendiği anlaşılıyor. Eğer bu düşüş gerçekleşirse evrak-ı nakdiyye ya da yeni bir vergiye gerek duyulmadan Maliye Hazinesinden bu paranın karşılanabileceği hatta ta'vizden ödenmek koşullu ile Maliye Hazinesinden 6 bin kese tahsis edilebileceği kaydedilmiştir (BOA, İ.MSM, nr. 2414 ve nr. 129).

²⁰ Kaza meclisleri tarafından hazırlanacak bu defterlerde; borç alacak kişinin ismi, borç miktarı, bu borcu nerede, ne amaçla kullanacağı, kendisinin ya da kefilinin tahmini geliri ve ne kadar malı mülkü olduğu kaydedilecektir. Bunun dışında köy muhtarı ihtiyar heyeti veya meclisin kefil olduklarına dair taahhüdü, borcun ne kadar süre için verildiği ve taksit miktarları da defterlere kayıt edilecektir (BOA, İ.MSM, nr. 2416; BOA, Cevdet Dâhiliye [C.DH], nr. 2009).

²¹ Bir kese 500 kuruştur.

koşulları içinde temin edildiğini gösterir. Üstelik önceden ödenen 500 keselik tohumluk zahire karşılığının da, yarısının 1846 diğer yarısının 1847 yılı mahsulünden faiziyle birlikte ödenmesi koşulu getirilmiştir²².

2-Altyapı Yatırımları: Zirai ve ticari gelişmenin sağlanabilmesi için halka kredi verilmesi kadar yolların yapılması ve nehirlerin ulaşımaya elverişli hale getirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde üretim, pazar ve tüketim bölgeleri ile irtibat kurulamaz ve yeterince fayda sağlanamazdı. Bu durumda da, ekonomik büyüme ve gelişme girişimleri eksik kalırdı²³.

Ne var ki, İmar Meclislerinin Meclis-i Vâlâ' ya gönderdikleri raporlarda, 5 Şubat 1846 tarihi itibarıyla ülke genelinde köprü tamiri, yol yapımı ve nehirlerin ulaşımaya açılması gibi altyapı yatırımlarının maliyetinin 8.310.592,5 kuruşa mal olacağını bildirmişlerdir²⁴. Sancak ve kazaların, usta ücretleri ve malzeme fiyatları gözetilerek tahmini çıkarılan bu maliyet hesapları içinde, pilot bölgenin Gelibolu sancağının payı, 124.000 kuruş, İzmit sancağı ve bağlı kazalarının toplam maliyetleri ise; Tablo I' de görülmektedir²⁵;

TABLO I: İzmit Sancağı Altyapı Maliyeti

<i>Kaza</i>	<i>Maliyet/Kuruş</i>
İzmit	3.400
Ağaçlı	2.000
Kandıra	500
Kiymas	5.600
Karasu	3.000
Şeyhler	30.000
Geğbüze	2.000
Kartal	2.500
Beşdivan	650
Karamürsel	50.000
Yalakabat	5.000
TOPLAM	104.650

Kaynak: İ.MSM, nr. 2415

²² BOA, Maliyeden Müdevver Defterleri (*MAD*), nr. 10557, s. 92.

²³ Ayrıca taşradan başkente davet edilen temsilcilerin de dilekçelerinde ağırlıklı duruldukları konu, vergilen indirim yapılması yanı sıra bölgelerine yol, köprü yapımı ve tamiri talebidir (BOA, İ.MSM, nr. 45).

²⁴ BOA, Cevdet Nafia' (C. Nafia), nr. 278; İ.MSM, nr. 129.

²⁵ BOA, İ.MSM, nr. 89, lef 18; nr. 2415.

Ancak bu rakamlar aynen kabul edilip, uygulanmış mı diye baktığımızda; hem İzmit hem de Gelibolu'ya mühendis ve subay gönderilerek belirlenen bu maliyetin bir kez daha kontrol edilip, yeniden saptanması kararının alındığını görürüz. Kuşkusuz bu karar, İmar Meclislerinin hesaplarına duyulan güvensizliğin bir sonucu değildir. Kredi talep edenlerin yeniden saptanmasında olduğu gibi, bu karar da ekonomik koşulların bir getirisi. Yalnız, liman, yol ve nehirlerin keşif, tamirat ve maliyet hesaplarının yeniden tespit edilmesi görevi bu sefer, harbiyeden ve deniz-kara mühendishanesinden görevlendirilen subaylar ile mühendisler verilmiştir²⁶. Üstelik sözü edilen bu subay ve mühendisler sadece İzmit ve Gelibolu'ya değil, İzmir ve Selanik, Varna, Trabzon, Samsun gibi Anadolu ve Rumeli'nin en işlek iskelelerine mal-eşya ve insan gidiş-gelişini kolaylaştırmak için sahilten iç bölgelere kadar uzanacak çift yolun yapılması, İzmir limanının hinterlandı niteliğinde olan ve arazisi verimli Uşak'ın konumundan daha iyi yararlanabilmek için İzmir'le bağlantısının sağlanması, Samsun-Sivas arasında bozuk olan yolun tamir edilmesi, Varna ve Mudanya'ya liman yapılması, İnöz limanının yeniden düzenlenmesi, Meriç, Sakarya, Sapanca ve Kızılırmak'ın ulaşımına açılması için gerekli incelemeyi yapmakla görevlendirilmişlerdir. Ayrıca Selanik, Trabzon ve Antalya'ya da ileride mühendis gönderilmesinin planlandığı fakat yapım ve tamiratta önceliğin pilot bölgeye verileceği ilan olunmuştur. Keza İzmit ve Gelibolu'ya gönderilen mühendis ve subaylara da özel talimatlar verilmiştir²⁷.

²⁶ 12 Kasım 1846'de İzmit ve Gelibolu sancaklarında bulunan liman yol ve nehirlerin keşfi ve tamiri için gerekli olan harcama miktarını tespitle görevlendirilen kara ve deniz mühendishanesinden atanan mühendisler maaş ve harcırah tahsisatı yapmıştır. Fakat Erkân-ı Harbiye'den tayin olunan 2 subaya maaş tahsisine gerek görülmemiştir. Ama 2000'er kuruş harcırah itası yanında menzül vb. masraflar için dönüşlerinde ödeme yapılması koşulu ile deftere kaydetmeleri istenmiştir. Liman ve yolların muayenesi, resimlerinin yapılması ve masraflarının tespiti vb. işlerden sorumlu olmak üzere birer kişinin daha onlarla görevlendirilmesi de uygun görülmüştür (BOA, İ.MSM, nr. 82).

²⁷ Tekfurdağı'na gönderilen mühendisin Tekfurdağı-Edirne yolunun çift yol yapılması, Meriç nehrinin gemi ulaşımına açılması ve özellikle de "muzırat-ı devin" olarak tanımlanan nehir üzerindeki değirmenlerin kaldırılması ve İnöz'e kadar kayıkların rahatlıkla gidip gelmelerinin olanaklı hale getirilmesi için çalışmaların yapıp masrafların saptanması istenmiştir. İzmit'e gönderilen mühendise ise özellikle Sakarya nehri ile Sapanca'nın birleştirilmesi ve Kızılırmak'ın dahi mümkün olduğu surette oralara indirilmesi yollarının aranması için keşfinin yapıp, resimlerinin çit-

3- Vergi Yükünün ve Dağılımının Düzenlenmesi Girişimleri:

Tensikat-ı mülkiyye programının, pilot bölgede uygulamasında en çok önem verilen ve programın başarısı ile eşdeğer görülen temel ilkesi; vergi yükünün ve dağılımının adilleştirilmesi olmuştur. Zira 1840 yılında örfi vergilerin yerine, “virgü-yi mahsusa/virgü” gibi isimlerle bilinen vergi ikame edilmiştir²⁸. Tanzimat’tan önceki vergi uygulamalarından radikal bir kopuşu simgeleyen, bu yeni verginin en önemli farklılığı; vergilendirmede temel olan ölçütlerin yeniden tanımlanmasıdır. Diğer bir deyişle belirli bir bölgenin önceden belirlenmiş sabit miktarlarda vergilendirilmesinin yerini, taşınır taşınmaz mallardan elde edilen kişisel gelirin vergilendirmesi getirilmiştir. Kişisel gelire dayalı vergilendirmenin uygulamaya geçebilmesi için ilk yapılması gereken iş, vergilendirmeye esas oluşturacak taşınabilir ve taşınmaz malların öncelikle tanımlanması ve gelirleriyle birlikte kaydının yapılmasıdır²⁹. 1840 yılında başlanan ancak tamamlanamayan temettüat sayımlarına yeniden başlanma nedeni de, bu ihtiyaçtan kaynaklanmıştır. Çünkü 1840–45 yılları arasında, verginin dağıtımında bazı kazalarda hane, bazı kazalarda ocak, nüfus veya çift esasına göre farklı ölçütlerin kullanılmaya devam edilmesi şikâyetlere neden olmuştur. Her ne kadar verginin tahsilinde iki taksit yerine, çiftçilerin hasat zamanı, tüccar ve esnafın ise bütün yıl içinde taksitle ödeme yapmaları olanağı getirilse de vergilerin ağırlığı, toplanmasındaki yolsuzluklar ve

---

zilmesinin ve maliyet hesaplarının çıkarılması görevi verilmiştir (BOA, İ.MSM, nr. 81). Ulaşabildiğim kaynaklara göre pilot bölge kapsamında 1846 yılı içinde fizibilite çalışmaları yapılan altyapıların 1846 yılı içinde yapımına başlandığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, Meriç nehrinin, temizlenerek ulaşıma açılması ile ilgili çalışmaların 1853 yılından itibaren yeniden başladığı anlaşılmaktadır (BOA, Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayet [A.MKT.UM], 165/73). Pilot bölge dışında fizibilite çalışmaları yaptırılan Uşak–Karahisar–İzmir ve Gemlik-Bursa yolunun yapımına yönelik çalışmaların ise, 1851 ve 1852 yıllarında yeniden başlatıldığını şu belgelerden izlemek mümkündür (BOA, Sadaret Mektubi Kalemi Mühimme Kalemi [A.MKT.MHM], 47/55; BOA, Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Deavir [A.MKT.NZD], 55/74; 21/77; BOA. Hariciye Mektubi Kalemi [HR MKT], 97/45).

²⁸ Tanzimat’la pek çok türü ve tahsil şekli olan örfi vergiler birleştirilerek bir bütün halinde “virgü” adı altında alınmaya başlanmıştır. Bu yeni verginin miktarı Maliye Nezareti tarafından yalnızca liva düzeyinde belirlenmiştir (Tevfik Güran, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları 1841–1861*, Ankara 1989, s. 13).

²⁹ Cengiz Kırılı, “Yoksulluğun İcadı: 1840 Ceza Kanunu, İktidar ve Bürokrasi”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Sayı 4, Güz 2006, s. 59–60.

haksız uygulamalardan hemen herkes şikâyetçi olmaya devam etmiştir³⁰. Dolayısıyla Tensikat-ı mülkiyye kapsamında, vergi yükünün ve dağılımının düzenlenmesine yer verilmesi, 1840–45 yılları arasında vergi düzenlemelerinde başarılı sonuç alınamamasından kaynaklanmıştır. Diğer bir deyişle kişisel gelire dayalı vergilendirme ya da Tanzimat’la beyan edildiği gibi, kazanca göre eşit vergilendirme hala gerçekleştirilememiştir.

Bununla beraber, pilot bölgede Tensikat-ı mülkiyye uygulaması kapsamında, vergi yükünün ve dağılımının düzenlenmesinden amaç; kişiler ve bölgeler arası adaletli/hakkaniyetli bir vergi dağılımının gerçekleştirilmesi olarak gösterilmiştir. Fakat adalet olgusu “olması gereken” ama “olması gerekenin ne olduğu” konusunda kesinlik içermeyen bir kavramdır. Hele vergi adaleti kişiden kişiye, bölgeden bölgeye ve zamandan zamana göre değişen sübjektif bir nitelik taşır. Günümüzde bile, vergi adaletinin nasıl sağlanacağı konusunda hala tartışmaların sürdüğünü göz önüne aldığımızda, 1846 yılının şartları içinde, “adaletli ya da hakkaniyetli” bir vergi dağılımını sağlama olasılığının son derece belirsizlikler içerdiğini söylemek yanlış olmayacaktır³¹. Diğer yandan Tanzimat bürokratlarının, hazine varidatına zarar vermeden, halkın hoşnutluğunun sağlanarak ve verginin bakaya bırakılmasını engelleyerek, bölgeler ve haneler arasındaki dağılımın adil bir düzene kavuşturulması gibi üç hedefi, başarının ölçütü olarak belirlediklerini görürüz³². 1840–45 arasındaki vergi düzenlemelerindeki başarısızlığı göz önüne aldığımızda, bu üç özel hedefin gerçekleştirilme olasılığının zorluğu daha iyi anlaşılabilir.

³⁰ Güran, *Osmanlı Maliyesi*, s. 13.

³¹ Zira Tanzimat’la birlikte angaryanın kaldırılmış olması Balkanlardaki köylüler arasında vergilerin bir kısmının kaldırılacağı beklentisini doğurmuştur. Yine iltizamın kaldırılması ve verginin devlet memurları tarafından tahsile başlanmasıyla birlikte, vergi vermek istemeyenler tarafından Burdur, Yalvaç, Ayaş vb. bölgelerde bir nevi organize isyan hareketiyle karşılaşılmıştır (Coşkun Çakır, *Osmanlı Maliyesi*, İstanbul 2001, 130–140). Benzer olaylar Niş sancağında da yaşanmıştır. Zira Halil İnalçık’ın tespitlerine göre, hem kalede görevlendirilen Müslüman ahali, hem de vergi ödemeyen çorbacı ile reaya kocabaşları, muafiyetlerinin kaldırılmasından memnun olmamıştır (Halil İnalçık, “Tanzimat’ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri” *Bellekten*, 1964, 28/112, Ekim 1964, s. 632–637). Dolayısıyla Tanzimat’ın ilanı ile Osmanlı toplumu içinde vergi vermeme gibi bir beklenti içine giren kesimler var olduğu gibi, vergi muafiyetlerinin kaldırılmış olmasına tepki gösteren kesimlerde olmuştur.

³² BOA, İ.MSM, nr. 106.

Buna karşın Mart-Haziran 1846 tarihlerinde, merkezde Meclis-i Vâlâ ve yerel düzeyde İzmit Meclisi tarafından üç aşamada yürütülen çalışmalarla, 1845 yılı vergi dağılımına kıyasla kısmi başarı sağlanmıştır. İlk aşaması İzmit Sancak Meclisi tarafından Mart 1846 tarihinde yürütülen çalışmalarda; İzmit sancağı kazalarının temettüat miktarı, aşar, hane ve nüfus değerleri, 1845 yılı vergi miktarı ile kıyaslanarak dört ayrı vergi tarifesi oluşturulmuştur³³. Ancak kullanılan (hane, nüfus, aşar ve temettü miktarı) ölçütlerin değişken olması, periyodik yoklama zorunluluğunu beraberinde getirdiğinden ve bunun da hazinenin zarara uğramasına yol açacağından hareketle ne yerel düzeyde ne de merkezde, bu tarifeler kabul görmemiştir³⁴. İkinci aşamada, Meclis-i Vâlâ'nın, denetiminde Nisan ve Mayıs aylarında çalışmalar yürütülmüştür. Bu kez, tüm sancak genelinde uygulanacak, sabit ya da tek bir vergi oranının, elde edilip edilemeyeceği yönünde çalışmalar yoğunlaştırılmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucunda, 1845 yılında İzmit sancağından hazineye ödenen vergi miktarının (6.542.804,5 kuruş) İzmit sancağının 1845 yılı temettüat miktarına (39.661.639 kuruş) kıyaslanmasıyla elde edilen % 16,5'lik değer, vergi oranı olarak kabulüne karar verilmiştir. Akabinde % 16,5'lik değer üzerinde, vergi ödeyen kazalara indirim, az ödeyenlere zam yapılması yönünde karar alınmıştır³⁵. Ne var ki bu seferde, vergisinden indirim yapılacak olan kaza halkının sevineceği, zam yapılacak olan kaza halkının sızlanacağı anlaşılınca, % 16,5'lik değer de, adil bir paylaşımı getirmeyeceği düşünülerek vazgeçilmiştir. Zira vergisi %16,5' luk değer altında olan kazaların, bu değer üzerinde olanlarla kıyaslanınca hafif görüldüğü, yoksa zam yapılırsa, onların durumunun ağırlaşacağından memnuniyet yaratmayacağı ve bakaya kalma olasılığının artacağı anlaşılmıştır. Kısacası gerek İzmit Meclisinin yaptığı hesaplamalar gerekse Meclis-i Vâlâ'nın hesaplamalarının, başarının ölçütü olarak belirlenen üç hedefe ulaşmayı sağlamayacağı öngörülerek, uygulaması kabul edilmemiştir.

Nihayetinde Tensikat-ı mülkiyye Nazırı Hüseyin Paşa, İzmit Muhasıslı Mustafa Arif, İzmit ileri gelenlerinden Kahraman zade Mustafa Bey'in de katıldığı görüşmelerde, İzmit halkının talep ettiği, 900 keselik vergi

³³ İzmit Sancak Meclisi tarafından hazırlanan vergi çizelgeler için bkz. Ek 1.

³⁴ BOA, İ.MSM, nr. 106, lef 9.

³⁵ Meclis-i Vâlâ tarafından % 16,5'lik değer üzerinde olan kazalara indirim az olanlara zam yapılması kararı doğrultusunda hazırlanan çizelgeler için bkz. Ek 2.

indiriminin yapılması kabul edilmiştir. Fakat sözü edilen 900 keselik indirim, İzmit sancağının toplam vergi yükünden indirim yapılması şeklinde algılamak doğru olmaz. Çünkü indirim düşünülen miktar, sadece 600 kese'dir. Bu da, İzmit'in pilot bölge olması ve halkının yardıma fazlasıyla ihtiyacı olması nedeniyle alınmıştır. Kalan 300 kesenin ise, vergisi hafif olan kazalara, yerel meclis kanalıyla zam olarak taksimatı kararlaştırılmıştır³⁶. Kabul edilen bu zam ve indirim miktarlarını, İzmit Muhassılı Mustafa Arif Bey, Haziran 1846 tarihinde, tüm kaza müdürleri, muhtarlar, kocabaşlar ve papazların da hazır bulunduğu meclis toplantısında, temettüat sayım sonuçlarını gözeterek dağıtmıştır³⁷. Tablo II ve III'te İzmit Meclisi'nde yapılan bu dağıtım görülmektedir.

TABLE II: İzmit Sancağında 1845 Yılı Vergi Yüküne Zam Yapılan Kazalar

<i>Kaza</i>	<i>Eski vergi/Kese (1845)</i>	<i>Zam olunan/ Kese</i>	<i>Yeni vergi/Kese (1846)</i>
Akhisar	847.345	40	887.345
Geğbüze	413.540	60	473.540
Kartal	237.370	40	277.370
Şile	295.167	55	350.167
Taşköprü	275.420	45	320.420
Kimas	576.396	15	591.396
Akabat	164.380	4	168.380
Beşdivan	48.172	1	49.172
Beykoz	98.570	20	118.570
Şeyhler	524.497	10	534.497
TOPLAM	3.480.857	290	3.770.857

Kaynak: İ.MSM, nr. 2417

³⁶ İlk etapta bu 900 kesenin taksimatına dair farklı hesaplamalar da yapılmıştır. Bunlardan ilki; 900 kesenin tamamının vergisi hafif olan kazalara pay edilmesidir. İkincisi; 900 kesenin üçe ayrılarak taksim edilmesi yönündedir. Fakat İzmit'in pilot bölge olması, krediye fazlasıyla ihtiyaç duyması ve de Padişahın merhametinin bir nişanesi olarak 600 kesenin af ve indirimine karar verilmiştir (BOA, İ.MSM, nr. 106).

³⁷ İzmit Sancak Meclisinde yapılan taksimat esnasında; öngörülen 300 keselik zam miktarının 290 kesesini, kazalar arasında hakkaniyetle muhassıl dağıtmıştır. Ancak geri kalan 10 keselik zam miktarının, her ne kadar az bir miktar olsa da, paylaşılmasının kazalara ağır gelebileceği gerekçesi ile indirim talep edilmiştir. Muhassılın bu isteği merkezde olumlu karşılanmıştır. Zira muhassıl, bakaya kalmadan vergilerin zamanında tahsil edileceği konusunda garanti vermiştir (BOA, İ.MSM, nr. 2417, lef 4).

TABLO III: İzmit Sancağında 1845 Yılı Vergi Yükünde İndirim Yapılan Kazalar

<i>Kaza</i>	<i>Eski vergi/ Kese (1845)</i>	<i>Af olunan Kese</i>	<i>Tadil-i tesviye gereğince yapılan indirim Kese</i>	<i>Yeni vergi/ Kese (1846)</i>
İzmit	1.467.366	50	65	1.352.366
Kandıra	532.433	60	10	462.433
Karasu	306.233	60	20	226.233
Hendek	513.200	55	25	433.200
Sarıçayır	212.670	45	15	152.670
İsafi	167.453	17	---	150.453
Dodurga	149.121	18	---	131.121
Taraklı	415.355	30	40	345.355
Geyve	1.014.830	85	55	874.830
Yalakabat	1.093.347	80	10	1.003.347
Karamürsel	881.200	100	50	731.200
TOPLAM	6.753.208	600	290	5.863.208

Kaynak: İ.MSM, nr. 2417

Dağıtım esnasında Adapazarı, Pazarköy ve Ağaçlı kazalarının vergi yükünde, ne indirim ne de zam yapılmasına gerek duyulmadığından, bu üç kazanın 1845 yılında ödedikleri vergi yükü değişmemiş aynı kalmıştır. Tablo IV'te bu üç kazanın 1845 ve 1846 yıllarına ait ödedikleri vergi miktarları gösterilmiştir.

TABLO IV: İzmit Sancağında 1845 Yılı Vergi Yükünde Değişme Yapılmayan Kazalar

<i>Kaza</i>	<i>1845 Vergi/Kese</i>	<i>1846 Vergi/kese</i>
Adapazarı	1.419.382	1.419.382
Pazarköy	1.207.363	1.207.363
Ağaçlı	221.370	221.370
TOPLAM	2.848.115	2.848.115

Kaynak: İ.MSM, nr. 2417

İzmit Meclisi tarafından gerçekleştirilen bu dağıtımın tablolara yansımada görüldüğü üzere; Adapazarı, Pazarköy ve Ağaçlı dışındaki İzmit sancağına bağlı kazalar arasında vergi yükü dağılımı değişmiştir. Üs-

telik kazaların 1845 gelirlerini temel alıp, kazaların 1845 ve 1846 yıllarında ödedikleri vergiyi kıyaslayarak hazırladığımız Tablo V incelendiğinde görüleceği gibi; kazaların 1846 yılı vergi yükü 1845 yılına kıyasla biraz daha adil bir paylaşımı getirmiş olduğu görülmektedir.

TABLE V: İzmit Sancağının 1845 – 1846 Yıllarına Ait Vergi Miktarları ve Oranları

<i>Kaza</i>	<i>1845 Temettüatı Kese</i>	<i>1845 Vergisi Kese</i>	<i>1845 Vergi oranı %</i>	<i>1846 vergisi</i>	<i>1846 Vergi oranı %</i>
Akhisar	5.823,4	847.345	14,5	887.345	15,23
Geğbüze	6.440,4	413,54	6,4	473,54	7,3
Kartal	3.455,7	237.370	6,5	277.370	8,02
Şile	4.124,5	295.167	7,-	350.167	8,48
Taşköprü	3.303,2	275,42	8,5	320,42	9,6
Kimas	4.026,4	576.396	14,3	591.396	14,6
Akabat	1.118,1	164,38	14,5	168,38	15,05
Beşdivan	304,8	48.172	15,5	49.172	16,1
Beykoz	2.902,7	98,57	3,3	118,57	4,08
Şeyhler	3.101,8	524.497	16,9	534.497	17,2
İzmit	8.912,5	1.467.366	16,4	1.352.366	15,1
Kandıra	3.188,9	532.433	16,5	462.433	14,5
Karasu	1.011,7	306.233	30,-	226.233	22,3
Hendek	1.622,4	513,20	31,6	433,20	26,7
Sarıçayır	585,8	212,67	36,3	152,67	22,9
İsafi	665,8	167.453	25,-	150.453	25,1
Dodurga	837,5	149.121	17,5	131.121	15,6
Taraklı	2.061,8	415.355	20,-	345.355	16,7
Geyve	4.447,6	1.014,83	22,8	874,83	19,6
Yalakabat	3.847,-	1.093.347	28,4	1.003.347	26,08
Karamürsel	3.033,1	881,20	29,05	731,20	24,1
Adapazarı	6.966,5	1.419.382	20,3	1.419.382	20,3
Pazarköy	4.909,4	1.207.363	24,5	1.207,363	24,5
Ağaçlı	2.163,04	221.370	10,23	221,370	10,23

Kısacası, İzmit sancağında verginin tadil ve tesviyesinde başarının göstergesi olan koşullar yerine getirilmiş görülmektedir. Çünkü Taşköprü, Beykoz, Karasu, Geyve ve Geğbüze gibi eski vergileri üzerine zam yapılan kazaların halkı dahi, yapılan yeni dağılımı kabul edip teşekkürlerini bildirmişlerdir³⁸. Böylece bakaya kalma ihtimali ortadan kaldırılmıştır. Vergilerine zam yapılan kaza müdürleri de herhangi bir şikâyetin olmadığını ve vaktinde ödemelerin yapılacağı taahhütünü de bulunmuşlardır. Hatta İzmit muhassılı, İstanbul civarında bulunan kazaların vergisini çarçabuk toplayıp göndereceğini bildirmiştir. Yine hazinenin zarara uğratılmaması koşulunun da, büyük ölçüde gerçekleştirildiği söylenebilir. Keza yapılan düzenleme sonrasında, hazinenin kaybı sadece 600 keselik indirim olmuştur³⁹.

Pilot bölgenin diğer sancağı Gelibolu'da ise, sancağın vergi dağılımının zaten mutedil olduğu gözetilerek farklı bir yöntem izlenmiştir. Vergi oranının elde edilmesine dair izlenen ilk aşama, yani hane, nüfus, temettüat, aşar geliri temel alınıp, 1845 vergisi ile kıyaslaması sonucu elde edilen vergi oranı hesaplamaları Gelibolu'da yapılmamıştır. Ancak merkezde sabit bir vergi oranına dair yürütülen çalışmalar, Gelibolu için de uygulanmıştır⁴⁰. Fakat İzmit'te olduğu gibi sabit vergi oranının adil dağılımı getirmeyeceği düşüncesinden hareketle, doğrudan sancağın toplam vergisinden indirim ve zam yapılması yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Sonuçta tıpkı İzmit'te olduğu gibi sancak genelinde 1845 temettüat sayımları gözetilerek, götürü 130 keselik bir indirim yapılması kararı alınmıştır. Yalnız uygulamanın İzmit'ten tek farkı; buradaki taksimatın 130 kesenin (65.000 kuruş) tamamının durumu daha iyi olan (mütehammil)

³⁸ BOA, İ.MSM, nr. 2417, lef 4.

³⁹ İzmit'te, haneler nezdinde yapılacak dağıtımda ise, kıstas yine temettüat sayımları ile belirlenen gelir miktarı olmuştur. Ancak taksimat bir oran nispetinde değil, komşuca kardeşçe yapılmıştır. Dolayısıyla bu paylaşımı bireysel ilişkilerin rol oynayacağı sübjektif bir taksimat olarak görmek mümkündür. Fakat bunu engellemek adına bazı tedbirlerin alındığı görülür. Mesela hanelerin hal ve tehammüllerine göre kaçır kuruş ödemeleri gerektiği, bir önceki yılın aşar ve rüsumatıyla kıyaslanıp dengelenmesi ve eski usulde haksızlık ve himayenin yapıp yapılmadığının tespiti şartı aranmıştır. Ayrıca her aşamanın defterlere kaydedilip, merkeze gönderilmesi koşulu, en azından devletin yapılan işin takipçisi olduğunu göstermektedir (BOA, İ.MSM, nr. 2417, lef 7; nr. 89, lef 13).

⁴⁰ BOA, İ.MSM, nr. 2383; nr. 106, lef 3.

olan kazalara zam yapılarak, dağıtımın gerçekleştirilmesidir⁴¹. Gelibolu Sancak Meclisi, 23 Ağustos 1846 tarihinde, zam ve indirim miktarlarının dağıtımını Tablo VI ve VII'de gösterildiği şekliyle gerçekleştirmiştir.

TABLO VI: Gelibolu Sancağında Vergi Yüküne Zam Yapılan Kazalar

<i>Kaza</i>	<i>1845 vergisi</i> <i>Kese</i>	<i>Zam miktarı</i> <i>Kese</i>	<i>1846 vergisi</i> <i>Kese</i>
Tekfurdağı	839,5	30	869,5
Şarköy	755,9	60	815,9
Malkara	750,5	20	770,5
Firecik	679,2	20	699,2
TOPLAM	3.025,1	130	3.155,1

Kaynak: C.ML, nr. 21608

TABLO VII: Gelibolu Sancağında Vergi Yükünde İndirim Yapılan Kazalar

<i>Kaza</i>	<i>1845 vergisi</i> <i>Kese</i>	<i>İndirim miktarı</i> <i>Kese</i>	<i>1846 vergisi</i> <i>Kese</i>
İnecik	217,9	40	177,9
Gelibolu	1.198,4	60	1.138,4
Mekri	301,1	30	271,1
TOPLAM	1.717,4	130	1.587,4

Kaynak: C.ML, nr. 21608

Zam ve indirim miktarlarının dağıtımını esnasında Gelibolu Meclisinde gerçekleşen müzakerelerden anlaşıldığına göre; yalnızca Tekfurdağı halkının ileri gelenleri, 40 kese olarak düşünülen zam miktarından biraz indirim yapılması talebinde bulunmuştur. Gerekçe olarak da, daha önceden kaza vergisine yangın tulumbası masrafı ve tabip maaşının ilave edilmesi nedeniyle, kazanın vergi yükünün artmış olması gösterilmiştir. Ortaya çıkan bu durum üzerine, Tekfurdağı'na ilk düşünülen zam miktarından 10 keselik (5.000 kuruş) indirim uygun görülmüştür. Ancak karşılığında, 130 keselik zam miktarını, tüm sancak halkının ödeyeceği ve ba-

⁴¹ BOA, İ.MSM, nr. 106, lef 2.

kaya kalmayacağına dair söz alınmıştır. Evreşe, İpsala ve Keşan kazalarının 1845 yılı vergi yükünde ise, herhangi bir değişiklik yapılmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Tablo VIII'de bu kazaların 1845 ve 1846 yılı vergi yükleri görülmektedir.

TABLO VIII: Gelibolu Sancağında Vergi Yükünde Değişme Olmayan Kazalar

<i>Kaza</i>	<i>1845 Vergisi/Kese</i>	<i>1846 Vergisi/Kese</i>
Evreşe	200,9	200,9
İpsala	292,4	292,4
Keşan	715,7	715,7
TOPLAM	1.209.-	1.209.-

Kaynak: C.ML, nr. 21608

İzmit'te olduğu gibi; Gelibolu sancağına bağlı 10 kaza genelinde gerçekleştirilen taksimatın 1845 yılına göre, nasıl bir farklılık gösterdiği ve yapılan dağıtımın adil olup olmadığını ortaya koyabilmek için Tablo IX hazırlanmıştır.

TABLO IX: Gelibolu Sancağının 1845 – 46 Yıllarına Ait Vergi Miktarları ve Oranları

<i>Kaza</i>	<i>1845 temettüatı Kese</i>	<i>1845 vergisi Kese</i>	<i>1845 Vergi oranı %</i>	<i>1846 vergisi Kese</i>	<i>1846 Vergi oranı %</i>
Gelibolu	13.656,84	1.198,4	8,77	1.138,4	8,33
İnecik	2.531,8	217,9	8,60	177,9	7,02
Mekri	1.716,6	301,1	17,54	271,1	15,79
Tekfurdağı	15.051,3	839,5	5,57	869,5	5,77
Şarköy	11.442,9	755,9	6,60	815,9	7,13
Malkara	10.200.-	750,5	7,35	770,5	7,55
Firecik ⁴²		679,2		699,2	
Evreşe	2.791,9	200,9	7,19	200,9	7,19
İpsala	3.155,2	292,4	9,26	292,4	9,26
Keşan	5.924,7	715,7	12,07	715,7	12,07

⁴² Firecik kazasının temettuat miktarı bilinemediğinden gelirine göre 1845 ve 1846 yılı vergi oranı üzerine hesaplama yapılamamıştır.

Bu rakamlara göre, Gelibolu sancağının 1845 ve 1846 yılı toplam vergisinde değişme olmamıştır. Sancağın hem 1845 hem de 1846 yılında hazineye ödediği vergi tutarı toplam 5951,5 kese olmuştur. Ancak sancağa bağlı olan 10 kaza genelinde (Evreşe, İpsala ve Keşan kazaları dışındaki) kazaların vergi yükleri değişmiştir. Ayrıca Tablo IX’da görüldüğü üzere, çok sınırlı dahi olsa, yeni dağılımın 1845’e nispetle daha adil paylaşımı getirdiği görülüyor.

II. Uygulamanın Değerlendirilmesi

Tensikat-ı mülkiyye; İzmit ve Gelibolu’da halka, tarım ve ticaretlerini geliştirmek için kredi verilmesi, ticaretin gelişmesini sağlamak üzere yol, köprü tamiri ve nehirlerin ulaşım elverişli hale getirilmesi ile vergi dağılımının adilleştirilmesinin sağlanması hedefiyle uygulaması planlanmıştır⁴³. Genel çerçevesi Ekim 1845 yılında çizilen Tensikat-ı mülkiyye programını ölçüt aldığımızda, pilot uygulamanın 1845 programının sadece birinci ve ikinci unsurlarını ihtiva ettiği görülmektedir. Fakat uygulamadan anlaşıldığı gibi, fiziksel alan ve kapsam açısından daraltılarak pilot bölgede uygulama kararı verilen Tensikat-ı mülkiyye programı, İzmit ve Gelibolu’da daha da “sınırlı” bir şekilde uygulanmıştır. Özellikle halka kredi verilmesi konusunda, öncelik tarımsal krediye verilip, yeni düzenlemeler getirilmiştir. Alt yapı yatırımları ise, fizibilite çalışmaları niteliğinde kalmıştır. Yalnız, ülkenin ekonomik potansiyelini geliştirmek amacıyla, sözü edilen bu fizibilite çalışmalarının çerçevesi mümkün olduğunca ülke geneline yayılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra vergi yükünün ve dağılımının düzenlenmesiyle ilgili yürütülen çalışmalarla, az da olsa kısmi iyileştirmeler yapılmıştır. Bu da ülkenin mevcut kaynak ve imkânları dâhilinde mümkün olduğunca rasyonel bir şekilde programın uygulandığını göstermektedir.

Buna karşın, pilot bölgenin ilk sancağı İzmit’in 1845 yılında ödediği vergi miktarı 13.082,18 kese idi. Vergi düzenlemeleri sonrasında sancaktan hazineye 12.482,18 kese vergi ödemesi gerçekleştirilmiştir. Aradaki

⁴³ BOA, İ.MSM, nr. 129.

fark; af ve indirimden kaynaklanan 600 kese'dir. Bu, 1846 yılında sancaktan ödenen vergi miktarının % 4,80'ne karşılık gelmektedir. Bir başka deyişle, 1846 yılı vergisinde 1845 yılına göre % 4,80'lik indirimle gidilmiştir. Bu rakamlara ziraat kredisi talep edenlere ödenen 497 keselik kredi maliyetini (% 3,97) ve tohumluk için verilen 500 keseyi (% 4,0) ilave ettiğimizde, İzmit sancağında pilot uygulamanın parasal büyüklüğünün; 1846 yılında hazineye ödenen 12.482,18 keselik verginin % 12,79'una karşılık geldiği hesaplanabilir. Üstelik vergi düzenlemelerinin kalıcı olduğundan hareket edersek, İzmit sancağından hazineye ödenecek vergi miktarından her yıl yaklaşık % 5'lik bir vergi indirimi yapılacağı şeklinde düşünmek de mümkündür.

Öte yandan Tensikat-ı mülkiyye programının kazalar ve kaza halkı nezdinde bazı getirileri olmuştur. Örneğin İzmit sancağında en önemli getiri; artan üretimdir. Öyle ki, 1847 yılında halkın tohum ve yiyecek ihtiyaçlarının dışında, hasat zamanından Şubat ayına kadar ürünlerin satışından elde edilen 3.500 keselik (1.786.420 kuruş) bir kazanç söz konusudur. İzmit muhassıllı tarafından hazırlanan pusulaya göre Tablo X'da verdiğimiz bu değerler, İzmit sancağından dışarıya yapılan ilk zahire satışının parasal ifadesidir. Fakat en az onun kadar önemli bir başka gerçeğe daha işaret etmektedir. O da; İzmit sancağı kazalarına yapılan yaklaşık 1.000 keselik krediyi (497 kese nakit ziraat kredisi + 500 kese tohumluk yardımı) temel aldığımızda, onun 3,5 katı üzerinde bir artışı ifade ediyor olmasıdır. Üstelik Şubat ayının başına kadar henüz toplanmayan 505 keselik verginin bakaya kalmadan Mart ayına kadar ödeneceğinin kaza müdürleri tarafından taahhüt edilmesi, vergi düzenlemelerinin 1847 yılındaki olumlu sonucunu göstermektedir⁴⁴.

---

⁴⁴ BOA, İ.MSM, nr. 2418.

TABLO X: İzmit Sancağı 1847 yılı Hububat Üretimi ve Geliri

<i>Ürün cinsi</i>	<i>Kile</i>	<i>Fiyatı/Kuruş</i>	<i>Geliri/ Kuruş</i>
Buğday	41.650	16	666.400
Arpa	23.000	7	161.000
Yulaf	15.000	5	75.000
Kabluca	2.330	5	11.650
Keten Tohumu	47.000	17	799.000
Dede(?)	2.337	10	23.370
Kokoroz	5.000	10	50.000
TOPLAM	136.317.-		1.786.420.-

Kaynak: İ.MSM, nr. 2418

Yalnız, tarımsal üretim artışı söz konusu olduğunda; toprağın kalitesinin, iklim koşullarının, sulama potansiyelinin, nüfus yoğunluğunun, bölge güvenliğinin vb. bir dizi faktörün daha etkili olacağını göz önüne almak gerekir. Fakat bu koşulların, İzmit Sancağı'nda 1847 yılı hububat üretimine ne derece etkili olduğunu saptamak zordur. Belki burada mütevazı bir çerçevede yaptığımız bu değerlendirme sonradan zenginleştirilebilir. Yine de 1846 yılı pilot uygulamasının hemen ertesi yılında, İzmit sancağının tarımsal üretiminde, böyle bir artışın kayıtlara geçmesini dikkate değer bir veri olarak görmek gerekir. Çünkü pilot uygulama çerçevesinde İzmit sancağına ödenen kredi ve tohumluk yardımı, yalnızca tarımsal üretimi artırmak amacıyla kullanılabilirdi. Ayrıca kredinin bu amaçla kullanılıp/kullanılmadığının sıkı bir şekilde yerel idare tarafından denetlenmesi şartı vardı. Dolayısıyla pilot uygulamanın İzmit sancağında tarımsal üretimi artırma hedefine katkı sağladığını düşünebiliriz.

Pilot bölgenin diğer sancağı Gelibolu'da ise; sancağın 1845 yılında hazineye ödediği vergi miktarında değişme olmamıştır. Dolayısıyla hazineye bir maliyeti de yoktur. Bununla beraber, ilk planlandığı gibi kazalar ve haneler arası vergi dağılımı değiştirilmiştir. Yine bakaya bırakılmayacağına taahhüt edilmesi ve yeni dağılımdan halkın hoşnutluğunun sağlanması bir kazançtır. Bu nedenle Gelibolu sancağı kaza ve halkları için vergi dağılımının düzenlenmiş olması, Tensikat-ı mülkiyye programının bölge halkına sağladığı en önemli getiri olmuştur diyebiliriz.

Tensikat-ı mülkiyye programının bir başka getirisi de, nafia' ve kredi işlerinde kullanılmak üzere Hazine-i Nafia' Fonunun kurulmasıdır. Yalnız bu fonun kaynakları sağlam, güvenilir ve geliştirilebilir değildir⁴⁵. Zaten ta'vizen ödenmek koşulu ile oluşturulmuştur⁴⁶. Çünkü fonun kaynağı; bütçede kayıtlı olmayan ama yaklaşık 20 bin kuruşa ulaşması hesaplanan paradır⁴⁷. Yine de, bu fonu devletin Tensikat-ı mülkiyye programındaki kararlılığının sembolü olarak kabul edebiliriz.

Pilot uygulama ile ortaya çıkan bu sonuçlar, merkezi idare tarafından da kabul edip onaylamıştır. Zira 1847 yılından itibaren Tensikat-ı mülkiyye programının Hüdavendiğar ve Edirne Eyaletlerinde uygulanması kararlaştırılmıştır⁴⁸. Ancak bu tarihten sonraki Tensikat-ı mülkiyye uygulamalarının daha çok vergi düzenlemeleri temel alınarak sürdürüldüğünü görürüz. Zira daha en başında başarının ölçütü verginin adil bir dağılıma kavuşturulması şeklinde beyanda bulunulmuştur. Diğer bir deyişle başarının ölçütü, halka kredi vermek ve altyapı hizmetlerini kurmaktan öte, vergi düzenlemelerine endekslenmiştir.

Bunun haricinde 1846 yılı içinde Tensikat-ı mülkiyye programının diğer iki unsurunun uygulanması açısından önemli bir aşama kat edildiği anlaşılmaktadır⁴⁹. Nitekim 1846 yılında kalkınma programının bir parçası

⁴⁵ Fonun iki önemli kaynağı vardı. Bunlardan ilki; 25 Mayıs 1843'den 16 Mayıs 1846'ye kadar Rumeli ve Anadolu'daki kazalara mahalleri emvalinden "havaleten" verilen 1.052.782,5 kuruşluk krediden, devletin alacağı olan 9.403.449,5 kuruş 16 para. Fonun ikinci kaynağı ise; 19 Mart 1846 tarihinde hazineden ta'vizen Ankara, Hüdavendiğar, Bolu ve Varna sancaklarına verilen 2.000.000 kuruşluk krediden devlete geri ödenmesi beklenen 11.403.449,5 kuruşluk paranın fona tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır (BOA, MAD, nr. 10557, s. 92-93).

⁴⁶ Ta'vizen deyimi "karşılık olarak" anlamındadır. Borç verme olaylarında "ta'vizen" deyimine yer verildiğinde, alınan borcun, borç verenin bir alacağına mahsup edildiği veya edileceği anlaşılır (Yavuz Cezar *Osmanlı Maliyesinde Bunalm ve Değişim Dönemi*, İstanbul 1986, s. 298).

⁴⁷ BOA, MAD, nr. 13130, s. 124-125 ve 142.

⁴⁸ BOA, İ.MSM, nr. 2285.

⁴⁹ Ekim 1845 tarihli Tensikat-ı mülkiye programının üçüncü ve dördüncü ilkeleriyle ilgili 1846 yılı içinde yeni düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin mülki idarede görevli memurların görev ve yetkileri 1846 tarihli talimatname ile yeniden düzenlenmiştir. Bu konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Ayla Efe, "Tanzimat'ın Eyalet Reformları 1840-64: Silistre Örneği" *Karadeniz Araştırmaları*, S. 22, s. 87-113. Yine 1845 yılında kurulan Meclis-i Maarif-i Muvakkat'ın hazırladığı ve Meclis-i Vâlâ'ya sunduğu rapo-

olarak tasarlanan mülki düzenlemeler konusunda bir yandan eyalet ve sancak sınırlarında değişiklik yapılırken bir yandan da mülki amirlerin yetki ve sorumluluklarına ait düzenlemelere başlanmıştır⁵⁰. Programının eğitimle ilgili ilkesinin bekası konusunda ise, 1846 yılında Meclis-i Maarifi Umumiye'nin kurulduğunu ve artık bu meclis kanalıyla eğitim çalışmalarının yürütüldüğünü ilgili çalışmalardan izleyebiliyoruz⁵¹.

S o n u ç

Çalışmamızda Tensikat-ı mülkiye programının, mülki düzenlemeler ve eğitimle ilgili ilkeleri değil, pilot bölgede ve sadece iki sancakta bir yıllık uygulama yöntemi üzerinde durulmuştur. Sonuç başlığı altında ele aldığımız bu bölümde ise; Tanzimat sonrası kurulmak istenen idari, mali ve iktisadi yapı içinde, pilot uygulamanın yerinin tespitine çalışılacaktır ve de Tanzimat reformlarına olan getirileri üzerinde durulacaktır.

Görüldüğü gibi, Tensikat-ı mülkiye programı 1846 yılında İzmit ve Gelibolu sancaklarında, pilot olarak uygulanmıştır. Osmanlı yönetim geleneğinde, pilot uygulama hiç bilinmeyen ve var olmayan, bir uygulama yöntemi değildir. Buna geçmişten en yakın örnek II. Mahmut döneminde Hüdavendiğar ve Gelibolu sancaklarında uygulanan tahrir çalışmasıdır⁵².

---

run, Tensikat-ı mülkiye'nin üçüncü maddesi paralelinde hazırlandığı görülmektedir. Zira bu raporda ilk ve orta öğretim kurumlarının yaygınlaştırılması yanında bir Darülfünun kurulma önerisi ve daimi bir eğitim meclisinin kurulmasına yer verildiği bilinmektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Cahit Bilim, *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi*, Eskişehir 2002, s. 148-152. Dolayısıyla, genel çerçevesi Ekim 1845 tarihli İ.MSM 78 numaralı belgede dört unsurun gerçekleştirilmesi üzerine planlanan Tensikat-ı mülkiye programının öngördüğü düzenlemelerin büyük ölçüde 1846 yılı içinde uygulamaya girdiğini söylemek mümkündür.

⁵⁰ Eyalet ve sancakların mülki düzenlemelerine dair 1846 yılında yapılan değişimler için bkz. BOA, *Maliye Defteri (ML)*, nr. 513; nr. 533; BOA. *MAD*, nr. 9061, s. 107.

⁵¹ Bilim, *a.g.e.*, s. 151-152. H. Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi 1774-1923*, Ankara 1974.

⁵² II. Mahmut döneminde tüm örfü vergiler kaldırılarak yerine tek bir vergi konulmasına karar verilmişti. Ancak böyle ciddi bir yeniliğin tüm ülkede uygulamaya konması sakıncalı olabileceğinden, tevziinde ödeme gücü esas alınarak, Anadolu'da Hüdavendiğar Rumeli'de Gelibolu sancaklarında tahrir başlanmıştır. Ancak "Tanzimat-ı Hayriye'ye numune olmak üzere" başlanılan bu tahrir çalışmaları tamamlanmadığından örfü vergilerin eskiden olduğu gibi iltizam usulü ile tahsiline devam edilmiştir (Abdüllatif Şener, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İstanbul 1990, s. 95).

Dolayısıyla 1846 uygulaması yöntem olarak yeni değildir. Fakat eski pilot uygulamalara kıyasla bir farklılık getirmemiştir de değildir. Keza 1846 uygulamasının en önemli farklılığı; Tanzimat Ferman'ında “mülk ve milleti ihya” şeklinde yerini alan⁵³, 1843'ten beri Tanzimat kurumlarında (Meclis-i Vâlâ ve Meclis-i Ziraat) işlenen, 1845'te ön hazırlık niteliğinde temettüat sayımları ve İmar Meclislerinin çalışmaları temelinde şekillenen programın ilk uygulama şeklidir. Ayrıca düzenleyici ve teşvik edici politikaları içeriyor olması, pilot uygulamaya, devlet himayesinde planlı kalkınma programı vasfını da kazandırmaktadır. Sadece iki sancakta uygulanma nedeni tamamıyla ekonomik gerekçelerden kaynaklanmıştır. Bunun yanında idari düzeyde “Tensikat-ı mülkiye Nazırlığı” adı altında yeni bir görevlendirme yapılmıştır. Fakat bu mevkiinin, bir üst yönetimden ziyade eş güdüm sağlayan bir statüde olduğu anlaşılmaktadır. Asıl çalışmaları, Meclis-i Vâlâ'nın denetiminde muhassıl ve sancak meclisi yürütmüştür. Dolayısıyla pilot bölgede Tensikat-ı mülkiye uygulaması, 1840 tarihinden itibaren taşra teşkilatında görülen ve yerel yönetim geleneğinin oluşması açısından önemli bir kurum olarak değerlendirilen, taşra meclislerinin (sancak meclislerinin), 1846 yılı içindeki görev ve yetki kullanımına dair somut örnekler sunmaktadır. Özellikle de vergi yükünün kazalar arasında taksimi konusunda sancak meclisinin “icra gücünü” kullanıyor olması önemlidir. Zira şimdiye kadar sancak meclislerinin genellikle “danışma” niteliğindeki fonksiyonlarına vurgu yapılmıştır⁵⁴.

Bunun yanı sıra mali alana pilot uygulamanın en önemli getirisi; verginin dağıtım ve düzenlenmesinde, bir geçiş sürecini başlatmış olmasıdır.

⁵³ Halil İnalçık, Fermanla “mülk ve milleti ihya” şeklinde yer verilen bu kavramdan hareketle, Tanzimat'ın eski dönemden farklı olarak, yalnız din ve devleti değil, ülkesi ve milleti kalkındırma hedefinin de olduğunu ve Mustafa Reşit Paşanın halka, devlet içinde merkezi bir mevki vermekle, modern Batı devletlerinin temel ilkesi olan “devletin halk için var olduğu” düşüncesinin getirilmek istendiğine vurgu yapmıştır (Halil İnalçık, “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu” *Tanzimat, Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, ed. Halil İnalçık, Mehmet Seyitdanlıoğlu, Ankara 2006, s. 97–98).

⁵⁴ 1840 Muhassıllık Meclisleri ile başlayan ve yerel idarenin doğuşunda önemli bir rol üstlenen taşra meclisleri 1842–45 döneminde Memleket Meclisleri olarak isimlendirilmiştir. Daha sonrada sancak ve kaza meclisleri olarak yeni görev tanımları yapılmıştır (Musa Çadircı, “Osmanlı İmparatorluğunda Sancak ve Kaza Meclislerinin Oluşturulması 1840–1864”, *Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan*, Ankara 1985, s. 257–277).

Keza bu süreçteki katkıyı da iki noktada toplamak mümkündür. Birincisi; hem vergi tarifeleri ve vergi oranı hazırlanırken hem de indirim veya zammın dağıtımını esnasında; temettüat sayımlarıyla saptanan “gelirin” esas alınmasıdır. Bu da, Batıda A. Smith tarafından ortaya atılan “genellik, ödeme gücüne göre vergide eşitlik, vergi yükümlülerinin belirliliği” gibi ilkelerin Osmanlıya ilk yansıması olarak görülebilir⁵⁵. İkincisi; amaçlandığı üzere kazalar arası vergi dağılımı değişmiş ve 1846 yılı vergi dağılımının daha adil bir paylaşımı getirdiği görülmüştür. Yine bakaya kalma olasılığı ortadan kaldırılıp, halk memnuniyeti (kabulü ve taahhüt etmesi) sağlanmıştır. Nihayetinde uygulamanın devlet nezdinde de başarılı olduğu kabul görüp, yaygınlaştırılması kararı alınmıştır. Önce Edirne ve Hüdavendigar Eyaletlerinde uygulamaya başlanmıştır. Akabinde de (Temmuz 1847 tarihinden itibaren) Meclis-i Vâlâ’da sancakların temettüat sonuçları ve nüfus mevcutları dikkate alınarak ve de hazinenin zarar görmemesi için Anadolu’da vergisi ağır olan sancaklardan indirim, Rumeli ve Anadolu’da vergisi hafif olan sancaklara zam yapılması kararı alınmıştır. Yalnız, alınan bu kararı, vergi düzenlemeleri konusunda son nokta olarak algılamak doğru olmayacaktır. Çünkü devlet uygulamaya hemen ve birden geçmek yerine, zam ve indirim yapılacak sancak ve kazaların yerel idarecileri ile iletişime geçip, temettüat sayım sonuçlarını tekrar tekrar kontrol edip, indirim ve zam miktarlarını tespit etmiştir⁵⁶. Hatta bazı bölgelerde 1840 yılından itibaren ödenen vergi yükleri, bakaya miktarları dahi yeniden gözden geçirilmiştir. Her bölgenin kendi koşulları içinde ve mümkün olduğunca uygulama alanı genişletilerek, merkez-taşranın işbirliği halinde yürüttüğü bu çalışmalarla, geçmişe kıyasla daha iyi bir aşamaya gelinmiştir.

Özetle ilk söze başladığımızda ifade ettiğimiz üzere, “kalkınma” bir sürece bağlıdır. Avrupa’da kalkınma olgusu yüzyıllara varan bir aşama izlemiştir. Edinilen bilgi birikimi ve artırılan sermaye miktarına dayalı olarak inşa edilmiştir. Ülkemizde ise; ekonomik gerekçelerle programın ilk planlandığından bile daha kısıtlı bir biçimde uygulama zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle de kalkınma hedefi “sermaye” kiskan-

⁵⁵ Şener, *a.g.e.*, s. 197–99.

⁵⁶ BOA, İ.MSM, nr. 147.

cında kalmıştır. Fakat yine de, mali darboğaza rağmen, devlet politikası olarak böyle bir programı uygulama girişimi kayda değer bir çabayı gösterir. Yalnız 1838 Ticaret Antlaşmasının 8 yıl sonrasına denk gelen bir zamanda, Tensikat-ı mülkiye programının uygulamaya girmesinde acaba bu antlaşmanın etkisi olmuş mudur?⁵⁷ Ya da hemen hemen aynı süreçte İngiliz Dışişleri Bakanı Palmerston'un Osmanlı devlet adamlarına sanayileşmekten çok tarımsal yönden kalkınmayı önermesinin bir etkisi var mıdır?⁵⁸

Şüphesiz programın uygulanması esnasında tarımsal teşvik tedbirlerine öncelik verilmiş olması ve de 1847 yılında İzmit sancağında oluşan artı ürün, 1838 antlaşmasının ve İngilizlerin önerisinin, tesadüf olmadığı izlenimini vermektedir. Fakat 1838 Ticaret Antlaşmasını imzalayan, 1839 Tanzimat Ferman'ını okuyan, 1845 sonunda Hariciye Nazırı, 1846 da Sadrazam olan Mustafa Reşit Paşa'ya göre, iktisat antlaşmasının hükümleri önemli değildir. Esas olan İngiltere'nin yardımı ile her alanda kalkınmanın sağlanmasıdır. Paşa'ya göre kalkınmanın gerçekleştirilmesi ise, iki faktörün mevcudiyetine bağlıdır. Birincisi, memleketin iç ve dış savaş tehlikesinden kurtarılmış olması, ikincisi toplumun temel yapısını oluşturan eğitimden sanayiye kadar çağın getirdiği atılımların başarılı bir şe-

⁵⁷ 1838 Ticaret Antlaşması 16 Ağustos 1838 günü İngiliz elçisi ile Mustafa Reşit Paşa tarafından imzalanmıştır. Ancak antlaşmanın imza sürecine 1834'ten beri sürdürülen gümrük tarifelerinin yenilenmesi müzakereleri sonucunda gelinmiştir. Antlaşma kapsamının, bir bölümü Osmanlı devletinin dış ticarete uyguladığı tekel düzeni ile özel sınırlamalar ve ek vergilere ilişkindir. Diğer bir bölümü de gümrük vergileri ile ilgili yeni düzenlemeleri içermesidir. Bununla beraber antlaşmanın getirdiği en önemli yenilik, yabancıların istedikleri pazarlardan istedikleri ürünü alma koşulu- dur. Böylece Osmanlı hammaddelerinin dış ticarete açılması kolaylaştırılmıştır. Ancak antlaşmayla dış talep ve ihracat kolaylıkları getirilmiş olsa da bunun pazara yönelik üretime ne ölçüde etki yaptığını belirlemek zordur. Çünkü tarımsal üretimin artırılması dış etkenlerin haricinde bir dizi faktöre daha bağlıdır (iklim, tohumluk, işgücü gibi). Antlaşmanın tam metni için bkz. Necdet Kurdakul, *Osmanlı Devleti'nde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar*, Ankara 1981, s. 213.

⁵⁸ İngiliz Dışişleri Bakanı Palmerston'un 1838 yılında Osmanlı devlet adamlarına sanayileşmekten çok tarımsal yönden kalkınmayı önerisinin şekillenmesinde İngilizlerin İstanbul elçisi Canning ve elçilik görevlileri David Urganhart ve Henry Layard'ın etkili olduğu gösteriliyor. Ayrıca aynı söylem, aynı süreçte bir İngiliz işletmecisi tarafından yayınlanan Ceride-i havadis gazetesinde de işlenmiştir (Kurdakul, *a.g.e.*, s. 46-50).

kilde yapılmasıdır⁵⁹. Dolayısıyla Tensikat-1 mülkiye programının uygulamaya girmesinde esas belirleyici unsurun, Tanzimat bürokratlarının devletin ihtiyaçları doğrultusunda belirledikleri öncelikler olduğu söylenebilir⁶⁰. Ancak Tanzimat bürokratlarının memleketin iç ve dış savaş tehlikesinden kurtarmanın İngiltere'nin yardımını sağlamaya, bunun yolunun ise, temelden yukarıya bir kalkınma devresine girmeye dayalı gördüklerini de göz önüne almak gerekir. Bu nedenle Tensikat-1 mülkiye programını; 19 yüzyılın siyasi ve iktisadi atmosferi içinde, iç ve dış dinamiklerin etkisi altında, Tanzimat erkânının yürüttüğü politikanın bir ürünü olarak görmek gerekir.

---

⁵⁹ Kurdakul, *a.g.e.*, s. 56.

⁶⁰ Kurdakul, *a.g.e.*, s. 58.

EK 1: İzmit Sancak Meclisi tarafından hazırlanan vergi tarifeleri

Kaza	Nüfus	1845 Vergisi		Mevcut Nüfus Üzerinden		Noksan Kuruş	Fazla Kuruş
		Kuruş	Her 100 Kuruş Gelire İsbet Eden Vergi	Kuruş	Her Şahsa İsbet Eden		
İzmit	11.078	733.866	16,5	853.006	77	119.250	
Akhisar	5.629	423.845,5	14,5	433.433	77		9.500
Geyve	4.580	507.083	22,5	352.660	77	154.500	
İsafi	695	83.953	25	53.515	77	30.250	
Sarıçayır	663	106.067	36	51.051	77	55.000	
Hendek	1.977	256.520	31,5	152.229	77	54.500	
Dodurga	776	74.621	17,5	59.752	77	14.750	
Taraklı	1.883	207.855	20	144.991	77	63.000	
Karamürsel	2.872	440.706,5	29	221.143	77	218.000	
Gegbüzce	5.258	206.554,5	6,5	404.866	77		198.250
Yalakabad	4.465	546.847	28,5	343.805	77	203.000	
Pazarköy	5.589	603.863	24,5	430.353	77	173.500	
Beykoz	2.517	49.057	3,5	193.809	77		1.445.000
Taşköprü	3.192	137.542	8,5	245.784	77		108.250
Başdivan	355	24.172	15,5	27.335	77		3.250
Akabat	1.295	82.038,5	14,5	9.971,5	77		17.500
Kartal	4.063	118.870	6,5	312.851	77		194.000
Kandıra	3.182	266.434	16,5	222.684	77	43.750	
Ağaçlı	1.826	110.870,5	10,5	140.602	77		29.750
Kimas	4.268	288.396	14,7	328.636	77		40.000
Şeyh??	3.550	262.497	16,5	273.350	77		11.000
Adapazarı	8.190	709.882	20	630.630	77	79.000	
Şile	5.945	147.667	7	457.765	77		310.250
Karasu	1.254	153.233	30	108.378	77	44.750	
TOPLAM	85.102	6.542.444,5		6.542.444,5			

Kaynak: İMSM 106

<i>Kaza</i>	<i>Hane</i>	<i>1845 Vergisi</i>		<i>Mevcut Hane Üzerinden</i>		<i>Noksan Kuruş</i>	<i>Fazla Kuruş</i>
		<i>Kuruş</i>	<i>Her 100 Kuruş Gelire İsbet Eden Vergi</i>	<i>Kuruş</i>	<i>Her 100 Haneye İsbet Eden</i>		
İzmit	4.747	733.866	16,5	873.804	184,5		140.000
Akhisar	2.146	423.845,5	14,5	395.074,5	184,5	28.750	
Geyve	1.730	507.083	22,5	318.449,5	184,5	188.750	
İsafi	327	83.953	25	60.172,5	184,5	23.750	
Sarıçayır	291	106.067	36	53.565,5	184,5	52.500	
Hendek	879	256.520	31,5	161.801,5	184,5	94.750	
Dodurga	310	74.621	17,5	57.063,5	184,5	17.500	
Taraklı	828	207.855	20	152.414	184,5	92.250	
Karamürsel	1.369	440.706,5	29	251.998,5	184,5	188.750	
Geğbüze	2.348	206.554,5	6,5	432.208	184,5		225.500
Yalakabad	1.902	546.847	28,5	350.110,5	184,5	196.750	
Pazarköy	2.485	603.863	24,5	457.326	184,5	146.500	
Beykoz	1.187	49.057	3,5	218.497	184,5		169.000
Taşköprü	1.348	137.542	8,5	248.133	184,5		110.500
Başdivan	143	24.172	15,5	26.322,5	184,5		2.250
Akabat	467	82.038,5	14,5	85.963	184,5		3.750
Kartal	1.730	118.870	6,5	318.449,5	184,5		199.500
Kandıra	1.223	266.434	16,5	225.123,5	184,5	41.250	
Ağaçlı	621	110.870,5	10,5	114.310,5	184,5		3.500
Kimas	1.578	288.396	14,7	290.470	184,5	2.000	
Şeyh??	1.362	262.497	16,5	250.710	184,5	11.750	
Adapazarı	3.570	709.882	20	657.137,5	184,5	52.500	
Şile	2.450	147.667	7	450.983,5	184,5		303.250
Karasu	501	153.233	30	92.292,5	184,5	60.750	
TOPLAM	35.542	6.542.444,5		6.542.444,5			

Kaynak: İMSM 106

<i>Kaza</i>	<i>Aşar-ı Sabıka Kuruş</i>	<i>1845 Vergisi</i>		<i>Nispet-i Aşar Üzerinden</i>		<i>Noksan Kuruş</i>	<i>Fazla Kuruş</i>
		<i>Kuruş</i>	<i>Her 100 Kuruş Gelire İsbet Eden Vergi</i>	<i>Kuruş</i>	<i>Her 100 Kuruşa isabet eden</i>		
İzmit	291.300	733.866	16,5	699.042,5	16,5	34.750	
Akhisar	180.000	423.845,5	14,5	431.952,5	16,5		8.000
Geyve	126.190	507.083	22,5	302.805,5	16,5	204.500	
İsafi	30.000	83.953	25	71.992	16,5	12.000	
Sarıçayır	32.371	106.067	36	77.680,5	16,5	28.500	
Hendek	53.000	256.520	31,5	127.186	16,5	129.500	
Dodurga	27.411	74.621	17,5	65.775	16,5	87.500	
Taraklı	53.580	207.855	20	128.589	16,5	79.250	
Karamürsel	152.850	440.706,5	29	366.795	16,5	73.750	
Geğbüze	247.975	206.554,5	6,5	595.072	16,5		388.500
Yalakabad	173.050	546.847	28,5	415.272	16,5	131.500	
Pazarköy	225.381	603.863	24,5	540.854,5	16,5	63.000	
Beykoz	74.231	49.057	3,5	178.132	16,5		129.000
Taşköprü	155.725	137.542	8,5	373.694	16,5		186.000
Başdivan	17.750	24.172	15,5	42.594,5	16,5		18.500
Akabat	35.480	82.038,5	14,5	85.138,5	16,5		3.000
Kartal	157.550	118.870	6,5	378.079	16,5		258.750
Kandıra	78.100	266.434	16,5	187.410	16,5	77.000	
Ağaçlı	68.150	110.870,5	10,5	163.541,5	16,5		53.000
Kimas	137.700	288.396	14,7	330.439	16,5		42.000
Şeyh??	106.500	262.497	16,5	255.571,5	16,5	6.750	
Adapazarı	215.000	709.882	20	515.943,5	16,5	194.000	
Şile	60.150	147.667	7	144.344	16,5	3.250	
Karasu	26.885	153.233	30	64.540	16,5	88.500	
TOPLAM	2.726.334	6.542.444,5		6.542.444,5			

Kaza	Temettuat Kuruş	1845 vergisi		Temettuat Üzerinden		Noksan Kuruş	Fazla Kuruş
		Kuruş	Her 100 Kuruş Gelire İsbet Eden Vergi	Kuruş	Her 100 Kuruşa isabet eden		
İzmit	4.456.297	733.866	16,5	739.300	16,5		5.500
Akhisar	2.911.748	423.845,5	14,5	483.091	16,5		59.250
Geyve	2.223.845	507.083	22,5	368.960	16,5	138.250	
İsafi	332.927	83.953	25	55.236	16,5	28.750	
Sarıçayır	292.909	106.067	36	485.965	16,5		57.500
Hendek	811.210	256.520	31,5	134.577,5	16,5	122.000	
Dodurga	418.790	74.621	17,5	69.482	16,5	8.750	
Taraklı	1.030.936	207.855	20	171.041	16,5	36.750	
Karamürsel	1.516.550	440.706,5	29	251.612	16,5	189.000	
Geğbüze	3.228.244,5	206.554,5	6,5	535.601	16,5		329.000
Yalakabad	1.923.500	546.847	28,5	319.130	16,5	227.750	
Pazarköy	2.454.704	603.863	24,5	407.262,5	16,5	196.500	
Beykoz	1.451.353	49.057	3,5	230.795,5	16,5		191.750
Taşköprü	1.651.617	137.542	8,5	274.021,5	16,5		136.500
Başdivan	152.427	24.172	15,5	25.314	16,5		1.250
Akabat	559.072	82.038,5	14,5	92.756	16,5		10.500
Kartal	1.727.887	118.870	6,5	286.675	16,5		167.750
Kandıra	1.594.488	266.434	16,5	264.543	16,5	1.750	
Ağaçlı	1.081.520	110.870,5	10,5	189.436	16,5		68.500
Kimas	2.013.240	288.396	14,7	334.018,5	16,5		45.750
Şeyh??	1.550.916	262.497	16,5	257.314	16,5	5.000	
Adapazarı	3.483.288	709.882	20	577.916	16,5	132.000	
Şile	2.062.283	147.667	7	242.155	16,5		194.500
Karasu	505.880	153.233	30	83.591	16,5	69.500	
TOPLAM	39.435.631,5	6.542.444,5		6.542.444,5			

Ek 2: Meclis-i Vâlâ tarafından %16,5'lik vergi oranı üzerinden yapılan dağıtım

Zam yapılması öngörülen kazalar

<i>Kaza</i>	<i>Temettuat Kuruş</i>	<i>Eski Vergi (1845) Kuruş</i>	<i>Zam Kuruş</i>	<i>Belirlenen yeni vergi miktarı Kuruş</i>
İzmit	4.456.297,5	733.869,5	1.315	735.184,5
Akhisar	2.911.748	423.844,5	56.463	480.307,5
Geğbüze	3.208.742	206.854	322.414	529.268
Kartal	1.961.036	118.870,5	204.613	323.483,5
Beykoz	1.451.335	49.057	190.287	239.344
Taşköprü	1.651.617	137.542	134.864	272.406
Beşdivan	152.427	24.166,5	1.027	25.193,5
Akbat	559.068	82.038,5	10.230	92.268,5
Ağaçlı	1.081.520	110.879,5	67.527,5	178.407
Kimas	2.012.240	288.395,5	43.664	332.059,5
Şile	2.062.213,5	147.666,5	192.464,5	340.131

Kaynak: İMSM 106, Lef 4

İndirim yapılması öngörülen kazalar

<i>Kaza</i>	<i>Temettuat Kuruş</i>	<i>Eski Vergi (1845) Kuruş</i>	<i>Zam Kuruş</i>	<i>Belirlenen yeni vergi miktarı Kuruş</i>
Geyve	2.223.845	507.083	140.182	480.307,5
İsafi	3.322.927,5	83.990,5	29.031,5	529.268
Sarıçayır	292.905	106.067	57.733	323.483,5
Hendek	811.210	256.520	122.700	239.344
Dodurga	418.790	74.621	5.474,5	272.406
Taraklı	1.042.387	207.855	35.852	25.193,5
Karamürsel	1.516.550	440.706,5	190.540,5	92.268,5
Yalakabad	1.923.500	546.847	229.570	178.407
Pazarköy	2.454.704	663.864,5	198.899	332.059,5
Kandıra	1.594.478,5	266.433,5	3.370,5	735.184,5
Şeyh	1.551.911,5	262.497	6.493	480.307,5
Adapazarı	3.483.288,5	709.882,5	135.280	529.268
Karasu	505.880	153.233,5	69.723,5	323.483,5

İMSM 106, Lef 4

“APPLICATION OF TENSİKAT-I MULKIYYE IN İZMIT VE GELİBOLU”

Abstract

Tensikat-ı mülkiye is the name of the policy which The Ottoman Empire intended to put into practice in order to raise the public's standards of living and to enrich the country. The programme included taking the organizing and encouraging measurements as well as determining and solving the problems hindering the economic growth. For the purpose of this: This purpose, in 1845, central and local levels will begin to review work. However, budget requirements with the results of serious research interests and the economic, social development will help to prevent the measures taken at the same time. This study is related with the programme of Tensikat-ı mülkiye in Nicomedia and Gallipoli Counties which were described as “Developmental Areas”. In this regard, it aims to reflect the first methodology of the practice of the local developmental plan of The Ottoman Empire.

Keywords

Development plan, The Countings of Temettuat, Improvement Comissions, İzmit, Gelibolu, Tax, The Developmental implementantion.